

עמק השבוע

גליון קבח

שנה ג

פרשת כי תצא תשפ"ו והימים שסביבותיה

עיונים וביאורים במהות ימי השבוע
מאת הרב ג'ר' ראובן מלך שווארץ שליט"א
מחבר סדרת דספרים גינת ראובן, עמקי ראובן, מנחת ראובן ומעיינת ראובן

גליון כפול מיוחד

לשבוע אשר בו תתקיים בעז"ה בשעה טובה ומוצלחת
קשר קודשין ונישואין
בין בתי שתחי' עם החתן יהודה צבי ראטאנבערג נ"י מליקאווד

מקור ממשנה לכיסוי פני הכלה לפני החופה

כלתא ר"ל צעיף שנותנין לפעמים כנגד פניה שאם תנמנמ מעט לא ירגישו בה, עכ"ל. אבל יש חולקים בזה על רש"י, דעיי"ש בשט"מ דאיתא וז"ל חריתא דמנמנא נ"א דמתנמנמא בה כלתא, הוא הנקרא בלשון ערבי אל הודג' וי"א מחפה ור"ח ז"ל חריתא דמתנמנמא בה כלתא פ"י חופה שהיו עושין לכלה כדמות עיר ממיני צבעונין והיא ישנה בתוכה ומשום דמנמנמ בגוה קרי לה הינומא ונראה שכשהיו מוליכין אותה מבית אביה לבית בעלה היו מוציאים אותה בתוכה שאם לא כן יקשה לשון אם יצאתה בהינומא א"נ אפשר לומר שבבית החתן היתה עומד' בתוכה ומאי דתנן אם יצאתה בהינומא ר"ל אם יצאת בפני העם עד כאן, עכ"ל, ועיי' בתוי"ט על המשנה שם דאיתא וז"ל בהינומא כתב הערוך פ"י ר"ח הינומא לשון יון הוא תורה כלומר חוק הבתולות ע"כ, ורש"י פ"י למי"ד קריתא צעיף וכו' ומתנמנמת בו מתוך שאין עיניה מגולין ולכן נקרא הינומא על שם תנומה. עכ"ל. [עיי"ש בספר הערוך ערך אות הה"א דאיתא וז"ל הנמא, דעקין (כתובות ט"ו ובב"ב צ"ב) שיצאת בהינומא וראשה פרוע פ"י ר"ח הינומא לשון יון הוא תורה כלומר חוק הבתולות גמ', מאי הינומא תנורא דאסא ור' יוחנן אמר קרייתא דמנמנמא בה כלתא (א"ב מדברי רבינו חננאל נלמוד לבאר המלות שהן נכריות אף כי הפירוש נוסה קצת מדברי הגמ' לא לחלוק עליהם כי אם להוציא לאור עיקר המלה ונראה לי שפירוש הינומא בלשון יוני מסוה נתון מן הפנים ומכסה העינים וכן נהגו הבתולות לצאת בו, עכ"ל, ועיי"ש בתפא"י יכין ס"ק ד' דאיתא וז"ל בהינומא "הומנאס" בלשון יון הוא צעיף (שלייער) לכסות עינים, וחז"ל הסיבו המלה וסרסוהו כפי הנאות בלשון קודש, דע"י שעיניה מכוסים היא מנמנמת תחתיו, ולכן קראוהו הנומא (ועמ"ש פסחים פ"ג), ויש עושין הנומא זה מבגד ויש מהדסים. עכ"ל. [לפי אידך פירושים החולקים על רש"י, ליכא שום מקור.

(ואפשר שגם יש מקור מהגאונים ד"ציצא בהינומא" מיירי לפני חופת נישואין, דע"י בשט"מ על המשנה שם דאיתא וז"ל וראשה פרוע פ"י היו מפריעין ראש הבתולה להשביחה בשערה לר' שלמה ז"ל וראשה פרוע פ"י מגולה וכך היו נוהגין לבתולה ולא לאלמנה והאי דאמרינן ופרע את ראש האשה ותנא דבי רבי ישמעאל מכאן אזהרה לבנות ישראל שלא יצאו בפרועי ראש איכא למימור בנשואות קא מיירי, מלקוטי הגאונים. עכ"ל.) וא"כ חזינן שעני' מכוסות על ידי ההינומא, וחזינן שהזמן שעני' מכוסות על ידי ההינומא הוא קודם שמגיע לבית החתונה, והיינו ממש כהמנהג הנ"ל שקודם החופה מכסים ראש ופני הכלה. וא"כ יש מקור להמנהג מהמשנה. ע"ע לקמן. הנה אין מקור זה להמנהג הנ"ל מוסכם, כמוכן, דהרי יש שתי שיטות בגמ' מהו הינומא, דאה"נ לפי ר' יוחנן הינומא הוא "קריתא דמנמנמ בה כלתא", ולפ"ז יש מקור להמנהג כנ"ל, אבל לפי סורחב בר פפא משמיה דזעירי הינומא הוא "תנורא דאסא", ופרש"י ז"ל תנורא דאסא כמין חופה של הדס עגולה, עכ"ל, ולפ"ז ליכא שום מקור. ובאמת אף לפי ר' יוחנן אין המקור מוסכם, דאה"נ לפי רש"י "קריתא דמנמנמ בה כלתא" היינו צעיף על ראשה משורבב על עיניה כמו שעושין במקומינו ופעמים שמנמנמת בתוכו מתוך שאין עיניה מגולין ולכן נקרא הינומא על שם תנומה, עכ"ל, ולפ"ז יש מקור כנ"ל, [וכן ע"י ברע"ב על המשנה שם דאיתא וז"ל הינומא איכא מאן דאמר חופה של הדס שעושים לבתולות. ואיכא מאן דאמר צעיף שנותנים על העינים ומתנמנמת בו, עכ"ל, וכן עיי"ש במאירי דאיתא וז"ל אם יש לה עדים שיצאה מבית אביה כדרך בתולה שהיה מנהגן להוציאה בהינומא ופירשוה בגמרא תנורא דאסא מלשון ותנור לו בירושלם שתרגום ירושלמי שלו והינומא ליה בירושלם והיא חפה של הדס עגלה כתנור וכן פירשוה יקוריתא דמנמנמא ביה

הנה כפי מה שראיתי, לפני החופה, נוהגים שהחתן מכסה ראשה ופניה של הכלה. ודבר זה אומר דורשני. והנה עצם הדבר שראש ופני הכלה מכוסה, יש לזה מקור מפורש בגמ', דע"י במשנה בריש פ"ב דמסכת כתובות דאיתא האשה שנתארמלה או שנתגרשה היא אומרת בתולה נשאתי והוא אומר לא כי אלא אלמנה נשאתיך אם יש עדים שיצאת בהינומא וראשה פרוע כתובתה מאתם, (וכן עיי"ש בסוף הפרק דאיתא ואלו נאמנין להעיד בגודלן מה שראו בקוטנן זה כתב ידו של אבא וזה כתב ידו של רבי וזה כתב ידו של אחי זכור הייתי בפלוגית שיצתה בהינומא וראשה פרוע, ועיי"ש בגמ' בדף יז ע"ב דאיתא מאי הינומא סורחב בר פפא משמיה דזעירי אמר תנורא דאסא רבי יוחנן אמר קריתא דמנמנמ בה כלתא, ופרש"י ז"ל קריתא צעיף על ראשה משורבב על עיניה כמו שעושין במקומינו ופעמים שמנמנמת בתוכו מתוך שאין עיניה מגולין ולכן נקרא הינומא על שם תנומה. עכ"ל. הרי מפורש בגמ' שיש צעיף על הכלה וזשה מכסה עיניה. והיינו ממש כעצם הדבר הנ"ל שמכסים ראש ופני הכלה. [אלא דלכאורה מוכח במשנה דלא מכסים ראשה, דהא איתא "וראשה פרוע", וי"ל דעיי"ש ברש"י על המשנה דאיתא וז"ל וראשה פרוע איצטייבליד"ה שיערה על כתיפיה, עכ"ל, וא"כ י"ל דהראש הוא מכוסה עם הצעיף, אבל שערותיה יוצאות על כתיפיה, וזה נקרא "ראשה פרוע".] והנה במשנה הנ"ל איתא אם יש עדים שיצאת בהינומא, הרי מבואר שהזמן של ההינומא הוא "שיצאת", ויל"ע מאיפה יצאת. עיי"ש במשנה ברש"י דאיתא וז"ל אם יש עדים על נשואיה שיצאת מבית אביה לבית בעלה, בהינומא בגמ' מפרש, וראשה פרוע איצטייבליד"ה שיערה על כתיפיה כך היו נוהגין להוציא את הבתולות מבית אביהן לבית החתונה. עכ"ל. הרי מפורש ד"ציצא" היינו מבית אביה לבית החתונה.

וכן לפי הרמב"ם לית בזה מקור, דעיי"ש בפהמ"ש דאיתא וז"ל האשה שנתארמלה או שנתגרשה היא אומרת כו' הינומא מפה ממשיה היה מנהגם נושאים בו בתולות מבית אביה לבית בעלה. עכ"ל. ועיין בפהמ"ש שבמאירי דאיתא וז"ל אמר הר"ם פי' הינומא בימה של עץ היה מנהגם שישאו בו הבתולות מבית האב לבית הבעל. עכ"ל. (מדבריו

בהלכות ליכא שום ראי, דעי' בפט"ז מהל' אישות הכ"ה דאיתא וז"ל היא אומרת בתולה נישאתי ועיקר כתובתי מאתים והבעל או יורשיו אומרים בעולה נשאת ואין לה אלא מאה אם יש עדים שראו שעשו לה המנהגות שנהגו אנשי אותה העיר לעשותן לבתולה כגון מיני שמחה או כתרים או מלבוש ידוע או שאר דברים שאין עושין כך

אלא לבתולה הרי זו נוטלת מאתים, עכ"ל, הרי דהתם לא הזכיר הינומא כלל, אולם הא מיהא יש משם מקור דליכא ענין מיוחד לכסות פני הכלה.) הנה אף דאין המקור מוסכם עדיין יש להביא מקור להמנהג מהמשנה, דיש לומר דהמנהג הוא כר' יוחנן אליבא דפירושו של רש"י.

מקורות אפשריות מקראי לכיסוי פני הכלה לפני החופה

הנה חזינן שרש"י נקט דהדבר המכסה נקרא "צעף". ויש מזה סיוע שיש לכל הנ"ל מקור בפסוקי התורה, דעיי' בפרשת חיי שרה דכתיב "ותשא רבקה את עיניה ותרא את יצחק ותפל מעל הגמל, ותאמר אל העבד מי האיש הלזה ההלך בשדה לקראתנו ויאמר העבד הוא אדני ותקח הצעף ותתכס, ויספר העבד ליצחק את כל הדברים אשר עשה, ויבאה יצחק האהלה שרה אמו ויקח את רבקה ותהי לו לאשה ויאהבה וינחם יצחק אחרי אמו". הרי מבואר שקודם הנישואין בין יצחק לרבקה, כשהיא היתה על הדרך לבית החתונה, שהיא "כסתה" עם "צעף", והיינו ככל הנ"ל.

הנה יש מקום אחר בתורה שאשה כסתה פניה בצעף, דעי' בפרשת וישב דכתיב "ויגד לתמר

לאמר הנה חמיקי עליה תמנתה לגז צאנו, ותסר בגדי אלמנותה מעליה ותכס בצעף ותתעלף ותשב בפתח עינים אשר על דרך תמנתה כי ראתה כי גדל שלה והוא לא נתנה לו לאשה, ויראה יהודה ויחשבה לזונה כי כסתה פניה, ויט אליה אל הדרך ויאמר הבה נא אבוא אליך כי לא ידע כי כלתו הוא וגו' ויבא אליה ותהר לו". וי"ל דגם התם זהו כיסוי בדרך לנישואין, דהרי תמר רצתה שתהא עי"ז נישואין דרך ייבום. וא"כ אפשר דגם יש משם מקור לכיסוי בצעף בדרך לנישואין.

ויש להוסיף דמבואר בדברי רש"י הנ"ל בכתובות דף יז ע"ב דהדברים העיקריים שמתייחסים להו שהם מכוסים היינו העינים, דהרי הצעף נקרא הינומא על שם התנומה מחמת כיסוי העינים. וחזינן

לגבי תמר דמקום הנישואין נקרא "פתח עינים", ובאופן שהיא היתה ב"פתח עינים" ואפ"ה כסתה עצמה, וא"כ יש הדגשה שאצלה היתה להיפך מפתח עינים, דהיינו כיסוי עינים, דהיינו הינומא. (עיין בפסיקתא זוטרתא בפרשת חיי שרה שם דאיתא "ותקח הצעף ותתכס" שנים נתכסו בצעף וילדו תאומים רבקה ותמר.)

[עיי"ש בהמשך הפסוקים דכתיב "ותקם ותלך ותסר צעיפה מעליה ותלבש בגדי אלמנותה". וי"ל"ע למה הפסוק מדגיש שאח"כ ותסר צעיפה מעליה. וצ"ב.]

אבל קשה להביא בזה מקור מתמור, כמובן, דהרי התם בפשוטו היתה סיבה אחרת לגמרי שכסתה פניה, כדי שיהודה לא יכירה.

לפי המקורות הנ"ל מהו הטעם לכיסוי פני הכלה לפני החופה

הנה בין במשנה ובין בפסוק בפרשת חיי שרה לא נתבאר הטעם לכיסוי פני הכלה לפני החופה. וי"ל"ע באמות מהו הטעם לזה.

הנה עיין בשו"ע אה"ע סימן ל"א ס"ב דאיתא וז"ל "א שאם קדשה בדבר שאין בקיין בשומתן ופעמים טועים בהם הרבה, כגון אבנים טובות ומרגליות וכיוצא בהם, ואמר לה התקדשי לי באבן זו ששוה נ' זוז, צריך שומא, דלא סמכה דעתה, ויש מי שאומר שאפילו קידש באבן סתם, ולא אמר לה ששוה נ' זוז, צריכה שומא, ולכן נהגו לקדש בטבעת שאין בה אבן, הג"ה ואם וכו' אמרו העדים תחת החופה שהוא של זהב, ונמצא נחושת, אע"ג דלענין דינא נראה דלא הוי מקודשת, אפ"ה יש להחמיר לענין מועשה, ומ"מ נוהגין תחת החופה לשאול לעדים אם הטבעת שוה פרוטה, כדי שתדע הכלה שאין מקדשה רק בשוה פרוטה, גם נוהגין לכסות פני הכלות הצנועות, ואינן מקפידות במה מקדש אותן. עכ"ל. הרי שמבואר ברמ"א טעם לכסות פני הכלה.

אבל פשיטא דטעם זה לא מתאים עם כל המקורות הנ"ל, דזהו טעם לכסות פני הכלה בשעת הקידושין, משא"כ המקורות הנ"ל הן מקורות לכסות פני הכלה בההליכה להנישואין. ולפי המקורות הנ"ל בעיני טעם אחר לכסות פני הכלה. הנה עיין ברש"י בפרשת תרומה (פרק כ"ו פסוק

ט') דאיתא וז"ל וכפלת את היריעה הששית העודפת באלו העליונות יותר מן התחתונות, אל מול פני האהל חצי רחבה היה תלוי וכפול על המסך שבמזרח כנגד הפתח דומה לכלה צנועה המכוסה בצעף על פניה. עכ"ל. ועיין ברמב"ן בפרשת חיי שרה שם דאיתא וז"ל ולדעתי, בראות רבקה איש הולך לקראתה בשדה שירט הדרך והלך בשדה לעומתם, ידעה כי הוא בא לראותם ולקרוא לשלום או להכניסם אל ביתו ללון, עשתה כדרך מוסר הנשים לעמוד בהצנע. עכ"ל. הרי מבואר דכיסוי הפנים בכלל בכלל וברבקה בפרט הוא משום צניעות. וטעם זה שפיר מתאים עם המקורות הנ"ל.

אלא דלפ"ז צ"ב, למה רק כלה מכסה פניה ולא שאר נשים. והעירוני ד"ל דעי' במס' כתובות דף יז ע"א דאיתא א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן מותר להסתכל בפני כלה כל שבעה כדי לחבבה על בעלה ולית הלכתא כוותיה, ועי' בטור אה"ע סימן ס"ה דאיתא וז"ל מצוה גדולה לשמח חתן וכלה ולרקד בפניה ולומר שהיא נאה וחסודה וכו' ומ"מ אסור להסתכל בה וכתב א"א הרא"ש ז"ל יש אומרים שביום ראשון מותר להסתכל בה שהוא עיקר החיוב כדי לחבבה על בעלה וליתא דאפי' שעה אחת אסור להסתכל בה אבל מותר להסתכל בתכשיטין שעליה או בפריעת שיערה,

עכ"ל, וכן עי' בשו"ע שם בסעיף ב' ברמ"א דאיתא וז"ל אסור להסתכל בכלה אבל מותר להסתכל בתכשיטין שעליה או בפריעת ראשה, עכ"ל, ועיי"ש בדרישה ס"ק ב' דאיתא וז"ל בתכשיטין שעליה וכו' בשאר נשים אסור וכמ"ש רבינו לעיל ר"ס כ"א דאסור להסתכל בבגדי צבעונים של אשה וכו' וה"ט דבכלה הקילו במקצת משום חיוב. עכ"ל. וי"ל דכיון דמותר להסתכל בתכשיטין שעליה, ואפ"ה אסור להסתכל בפניה, לכן מכסים פניה. וכו"ה בחת"ס בכתובות דף יז ע"ב וז"ל קריאתא דמנמנה בה כלתא, פירש"י שהוא משורבב על עיניה, נ"ל הטעם לפי האמור בשו"ע וברא"ש דשמעתין דביום א' מצוה עכ"פ להסתכל בציבעונין של כלה לחבבה על בעלה אבל לא בפניה ממש, ע"כ מכסה פניה שלא יבואו נמי להסתכל בה ממש. עכ"ל. וכן עיין בחתם סופר עה"ת בפרשת חיי שרה דאיתא וז"ל בשנחקור על מנהגן של ישראל המבואר בספרים לכסות פני כלה יותר משאר נשים, והטעם נ"ל משום שלא נחשדו ישראל קדושים להסתכל בפני נשים חלילה אשר כל העושה זאת יאבד עצמו בזה ובבא וגם בבגדי צבעונים של בגדיה התלויים בכותל אסור להסתכל ק"ו כשהיא מלוכשת בהן לכן אין מן הצורך לכסות פניהם, אבל בכלה כ' הסור בשם הרא"ש ז"ל שדעתו מסכמת שמותר להסתכל במלבושיה כדי

בכלה ובתכשיטין שעליה הובא באה"ע סימן ס"ה בהדי שמחת חתן וכלה ואמירת כלה נאה וחסודה, ולכאורה זהו הכל מהנישואין ואילך, ולא לפני הנישואין, וא"כ איך אפשר להסביר ענין יציאה בהינומא ע"פ האי ענין דראיית תכשיטין הכלה, הרי היציאה בהינומא היתה לפני הנישואין. [ועי' בשט"מ על המשנה דאיתא וכו' וז"ל וראשה פרוע פי' היו מפריעין ראש הבתולה להשביחה בשערה לר' שלמה ז"ל וראשה פרוע פי' מגולה וכך היו נוהגין לבתולה ולא לאלמנה והאי דאמרינן ופרע את ראש האשה ותנא דבי רבי ישמעאל מכאן אזהרה לבנות ישראל שלא יצאו בפרועי ראש איכא למימר בנשואות קא מיירי, מלקוטי הגאונים. עכ"ל.] ועכ"פ לפי הנ"ל לכאורה לא מובן למה מכסים פני הכלה דוקא לפני החופה, הרי לכאורה הו"ל להמשיך שפניה תהיו מכוסים גם אחרי החופה. וצ"ע. וא"כ אפשר שבענין להסביר גם באופ"א הטעם לכיסוי פני הכלה לפני החופה. ע"ע לקמן.

[הנה איך כל זה מתאים עם המשנה הנ"ל, דהתם מבואר שהכל מסתכלים בה ועי"ז יודעים שיצאת בהינומא, ולכאורה מוכח דמותר להסתכל גם בפניה. אלא דעכ"פ הדברים צ"ב דלמעשה מבואר כנ"ל דפניה מכוסות ואפ"ה יש עדות שיצאת בהינומא. וע"כ דעכ"פ צ"ל דלא בעינן לראות פניה כדי להעיד שיצאת בהינומא. ועי' ברא"ש בפ"ב דכתובות סימן ג' דאיתא וז"ל א"ר שמואל בר נחמני א"ר יוחנן מותר להסתכל בכלה כל שבעה כדי לחבבה על בעלה, ולית הלכתא כוותיה, וי"א דכל שבעה אסור אבל יום ראשון שהוא עיקר החיוב אצל בעלה מותר, דאל"כ מי יעיד שיצאת בהינומא וראשה פרוע, וליתא דאפילו שעה אחת אסור להסתכל אלא כיון שרואין ההינומא שעשו ואומרים זו היא של כלה פלוגית היינו עדות, אי נמי ראיית ההינומא כשהיא עליה או פריעת הראש אין זו הסתכלות בפניה. עכ"ל.] אולם יל"ע בכל זה, דהרי כל הענין דהסתכלות

לחבבה על בעלה אבל לא בפניה ע"ש [בא"ע סי' ס"ה ובדרישה שם ס"ק ב'], וא"כ כיון שמותר להסתכל במלבושיה שעליה ובקליעות שערה אולי יבואו ח"ו להסתכל בפניה לכן נהגו לכסות פניה. ומעתה יובן פי' הנך קרא, כי בהיותה על הדרך עם אליעזר לא היה מן הצורך לכסות פניה כי אליעזר כשר היה ולא יסתכל לא בה ולא במלבושיה ובקליעותיה אכן כשראתה איש א' בא לקראתה חששה אולי זה האיש אינו כשר ויסתכל בה ואף אם תתכסה בצעיף עדיין יסתכל בבגדי צבעונין שלה ותהי' גורמת להחטיא אחרים לכן נפלה פי' אתרכית נטתה עצמה מעל הגמול, לבל ישלש בה עין רואה, אח"כ שאלה מי זה האיש והשיב לה שהוא יצחק והוא הארוס, עמדה מעל הגמול, אכן עתה יש לחוש כיון שמותר לאליעזר להסתכל בבגדי צבעונים שלה לחבבה על יצחק יבוא להסתכל בפניה לקחה הצעיף וכסתה פניה כמנהגן של בנות ישראל. עכ"ל.

לפי המקורות הנ"ל מהו הטעם שדוקא החתן מכסה פני הכלה לפני החופה

עליה לחופה ואמר דזכור לו מקדם המנהג כך על שם ותקח הצעיף ותתכס ונשכח ולקחו הציפ"ל. עכ"ל. הרי דמהרי"ל הביא מקור לכיסוי הכלה מ"ותקח הצעיף ותתכס", אבל גם מבואר שהמהרי"ל כיסה בתו הכלה, ולא החתן, וא"כ שפיר י"ל כנ"ל דאם המקור לכיסוי הכלה הוא מותקח הצעיף ותתכס אז אחרים מכסים ולא החתן, ולמנהגינו שהחתן הוא המכסה בעינן מקור אחר.

קמ"ז ס"ק ג' דאיתא וז"ל המנהג במדינות אלו בנשואי בתולה, שחשובי העיר פורסין סודר על ראש הכלה ומברכים אותה ואומרים לה, אחותנו, את היי לאלפי רבבה. עכ"ל. ועיין בשלחן העוז בס' ו' דאיתא וז"ל מנהג במדינות הללו קודם החופה הנשים סותרין קליעת שערות הכלה וחשובי העיר והמחותנים פורסין סודר על ראש הכלה ומברכים אותה בברכת אחותינו את היי לאלפי רבבה, ויש מקומות שהחתן ג"כ מכסה עמהם. עכ"ל.

הנה בין במשנה ובין בפסוק בפרשת חיי שרה לכאורה פשוט דלא מיירי שהחתן מכסה פני הכלה, דבפסוק רבקה עדיין לא הגיע ליצחק, וא"כ אי אפשר לומר שיצחק היה המכסה, (וגם לא משמע שאליעזר כיסה בשליחותו של יצחק, אלא משמע שרבקה בעצמה כיסתה), ובמשנה הרי היא היתה בבית אביה קודם היציאה, ולא הוזכר בשום מקום דהחתן היה צריך להגיע לבית אביה לפני הנישואין ביום חתונתו.

עד"ז יש להעיר דגם לגבי טעם הכיסוי, דכל הטעמים שהוזכרו לעיל לכיסוי פני הכלה אינם טעמים שהחתן יכסה פני הכלה.

ועי' במהרי"ל (במנהגים) דאיתא וז"ל אכן מהרי"ל בהלולת בתו נטל שפת צעיפין שקורין ענד והניח

ובאמת הרבה שיטות סוברות דאין החתן המכסה פני הכלה, לדוגמא בעלמא, עיין בקיצור שו"ע סימן

ביסווי פני הכלה לפני החופה - "כסות עינים"

בני ביתו העבדים והשפחות, כי הוא אישך, ובזה היה מכסה עיני כל אנשים מלתת עיניהם ביפך, וזהו הנהגה הוא לך כסות עינים לכל אשר אתך, כלומר אם ע"י העבדים והשפחות שהם אתך בבית היה מראה שהוא לך כסות עינים, כלומר אישך, כי אם אלה לא היה מעלימים את הדבר ממילא היה הדבר מפורסם לכל אדם. עכ"ל. הרי שהוא הביא מקור אחר מקרא להמנהג הנ"ל, ויש להדגיש דגם לפ"ז חזינו דעיקר ההדגשה היא על "כסות עינים", דהיינו כיסוי העינים וכו'.

פני נשואה, ובפרט בנשי המלכים והשרים שאין רשות לשום אדם להביט בה זולת הסריסים שמשרתים בהיכלם (עריבות יוצאות רעולות, ומדיות פרופות שבת ס"ה) ולזה מעת הנישואין ואילך, הרי הוא אילו הבעל עושה כסות ומכסה לעיני כל אנשים מלהביט באשתו (ואפשר שזמה נשתרבבה ענין הינומא, כתובות י"ז ב' לכסות פניה, עיין בערוך), וזהו כסות עינים דקרא, כי אחרי שראה אבימלך כי אברהם ושרה העלימו נשואיהן, וגם בני ביתם עבדיהם ושפחותיהם לא גלוי שהיא נשואה (כמ"ש רש"י פ"ה לדעת רבותינו) והנה היא כפנויה לעיני כל, ומסבה זו אין אנשים אחרים נמנעים מלנשוא עיניהם להביט בה ולחשוך אותה, ולזה נכשל גם הוא לקחת אותה אל ביתו, לכן אמר לה, הנה נתתי אלף כסף, כלומר ממון רב הייתי מבזבז לתת לאחרי אדם לא היה מעלים כ"כ נשואין שלכם, אבל היה מגלה, לכל הפחות ע"י

הנה ראיתי דאפשר שיש מקור אחר מקראי למנהג הנ"ל, דעי' בפרשת וירא דכתיב "ויקח אבימלך צאן ובקר ועבדים ושפחות ויתן לאברהם וישב לו את שרה אשתו, ויאמר אבימלך הנה ארצי לפניך כטוב בעיניך שב, ולשרה אמר הנה נתתי אלף כסף לאחריך הנה הוא לך כסות עינים לכל אשר אתך ואת כל נכחת", ופרש"י וז"ל לכל אשר אתך יכסו עיניהם שלא יקלוח שאלו השיבותיך ריקנית יש להם לומר לאחר שנתעלל בה החזירה עכשיו שהוצרכתי לבזבז ממון ולפייסך יודעים יהיו שעל כרחי השיבותיך ועי' נס, עכ"ל, ועי"ש בספר הכתב והקבלה דאיתא וז"ל כסות עינים, המכוון במקרא קשה מאד, ועל פירש"י כבר טענו, היאך ימנע ע"י זה הקלון הלא לכל זונה יתנו נדה, ונ"ל במכווננו, כיון שהסתכלות באשת איש אסור כדכתיב ולא תתור וגו' ואחרי עינים ונודע הוא כי במדינות מזרחיות מקפידים האומות גם היום מאד בהבטת

ביסוי פני הכלה לפני החופה - "ופרשת כנפך על אמתך"

ברכת האירוסין לעטוף על ראשו מצנפת הכלה ושניהם תחת הטלית. עכ"ל. ועיין בספר כל בו סימן ע"ה דאיתא וז"ל ואחר האירוסין עושין להן חופה שחופפין אותן בטלית או בסודר וכיוצא בזה וזהו נקרא נשואין, והרמז על זה כי יקח איש אשה וסמך ליה גדילים תעשה לך וכן אמרו ז"ל גבי יעוד כיון שפרש עליה האדון טליתו קיים מצות יעוד. עכ"ל. [ועיין ברוקח שני"ג דאיתא וז"ל כשמברכין לוקחין צעיף ונותנין על ראשם ע"ש ויתיצבו בתחתית ההר וכו' ומה שמשימין על החתן ועל הכלה ועל הקהל הטלית שעליה מפני שנאמר ופרשת כנפך על אמתך. עכ"ל.]

הרי לכאורה מבואר מכל דברי הראשונים שאין שום שייכות בין "ופרשת כנפך על אמתך לשם חופה" למנהג כיסוי פני הכלה, דפרשת כנפך על אמתך היינו היכא שפורשים טלית אחת על החתן ועל הכלה, והיינו כמשמעות הפסוק דהכנף של בועז יאה גם על רות, אבל לא לשים טלית דוקא על הכלה.

הרי דהרש"ש עכ"פ צידד שיש מקור למנהג הנ"ל מפריסת בגד שהוזכרה בהני קראי. אבל יש להעיר בזה, דע"י בספר תשב"ץ קטן סימן תס"א דאיתא וז"ל מה שפורסין צניף על ראש חתן וכלה בשעת הברכה לפי שגם זה נקרא כניסת חופה כי חופה לשון כסוי. עכ"ל. וע"י במאירי במס' כתובות דף ז ע"ב דאיתא וז"ל ונראין הדברים שעל כוס אחד היו מסדרין את הכל ואף בכל מקום שקדושין וחפה באין כאחד נראה שהדין כן ולא אמרו מברכין ברכת חתנים בבית חתנים וברכת האירוסין בבית האירוסין אלא לפי מנהגם שהיו מקדשין בזמן אחד ונושאים בזמן אחד כמו שכתבנו אבל כל שהדבר נעשה כאחד על הדרך שאנו נוהגין שמקדשין ותכף לקדושין מניחין כנף המצנפת שבראש הכלה על ראש החתן לשם חפה מברכין ברכת אירוסין וברכת חתנים כאחד וודאי מותר לסדר על כוס אחד. עכ"ל. ועיין בספר מגן אבות להמאירי (ענין חמישי) דאיתא וז"ל ובחופה שאנו רגילין אחר

הנה ראיתי דאפשר שיש מקור אחר מקראי למנהג הנ"ל, דע"י בספר רות פ"ג פ"ח דכתיב "ויהי בחצי הלילה ויחרד האיש וילפת והנה אשה שכבת מרגלתיו, ויאמר מי את ותאמר אנכי רות אמתך ופרשת כנפך על אמתך כי גואל אתה". ועיין במס' קידושין דף י"ח דתניא בבגדו בה כיון שפירש טליתו עליה שוב אין ראשי למוכרה. ועי"ש ברש"ש דאיתא וז"ל גמרא כיון שפירש טליתו עליה ופרש"י האדון כו' ונ"ל דמזה יצא המנהג לכסות את הכלה בהינומא וישר המנהג בקצת מקומות שגם החתן הולך עם הקרואים לכסותה וטוב היה שהוא בעצמו יכסנה ונראה דזהו שאמרה רות ופרשת כנפך על אמתך ו"ל כנפי כסותך אבל נ"ל דפרישת בגד לא ה' נהוג רק ביעוד הואיל דעד עתה היתה לו לאמה לכן נצרך להראות לה אות שמעתה היא לו לאשה ומכסה אותה בבגדו להורות ששניהן שוין מתכסין בכסות אחד כמנהג איש ואשתו וכן רות שקראה א"ע אמתו לכן אמרה ופרשת כנפך על אמתך. עכ"ל.

ביסוי פני הכלה לפני החופה - חופה לפני קידושין

כדין אי מת אביו של החתן וכו' שכתב רבינו כאן ודו"ק ואפשר לחלק ולומר דדוקא בימיהו דהיו מקדשין מתחלה בשעת שידוכין משום הכי מתחיל החופה בשחרית דשייך יחוד אחר שכבר נתאסרה מה שאין כן בזמננו מיהו נראה דגם בימי המרדכי לא היו מקדשין כי אם תחת החופה כבזמננו ואפילו הכי קרא חופה משעת כיסוי הכלה. עכ"ל.

הנה לפ"ז הו"א דמובן למה דוקא החתן מכסה פני הכלה, דאם החתן אינו מכסה אין אפשרות לומר שיש בזה איזה מעשה נישואין. וע"י בב"ב באה"ע סימן ס"א דאיתא וז"ל ונראה דמנהגינו הוא כדברי כולם מפני הספק ולכן ביום ה' או ביום ו' לאחר יציאת ב"ה שחרית מכסין ראש הכלה בסודר שאז מסרה האב לחתן ולכן נוהגין במדינת רוס"א להקפיד שלא לילך לכסות ראש הכלה בשחרית בלתי החתן עמיהם ושהחתן יאחוז בכיסוי עם הרב והחשובים לכסות ראשה ונראה שזהו מ"ש התוספות דבתולה שיוצאת בהינומא הוא חופה שלה. עכ"ל. אבל בלשונות של הדרישה הנ"ל לכאורה מוכח דלא צריכים לזה דוקא שהחתן יכסה. וצ"ע.

הנה עכ"פ לכאורה פשוט מאד דאי אפשר לומר דכיסוי פני הכלה דידן היא החופה והנישואין, דהא עושים האי כיסוי לפני הקידושין, ולא שייך לעשות נישואין לפני קידושין. אבל מבואר בדברי הדרישה הנ"ל דזה אינו, דדבריו הם גם לדין. וצ"ב מהו הפירוש בזה. וע"י בשו"ע אה"ע סימן נ"ה בח"מ ס"ק ט' דאיתא וז"ל עיין בב"ב שאנו נוהגין כדברי כולם ובבב"ב כשמכסין ראש הכלה זה הינומא ונקרא חופה לדעת התוס' עיין עליו מ"ש בזה ומ"מ נראה פשוט כל זמן שאנו נתקדשה אין חופה קונה קודם הקידושין רק כשנתקדשה נקראת למפרע נשואה לדעת התוספות. עכ"ל. וע"י בשו"ע שם דאיתא וז"ל אסור לו לבא על ארוסתו עד

שבקצת קהילות ראיתי שהרב הולך עם האנשים המיוחדים להכנסת כלה ומלווין גם הכלה לחופה מכל מקום קשה הא המצוה רמ"א אכל הקהל יותר בכלה וכד"ק לישא הכנסת כלה לחופה ולא אמרו הכנסת חתן לחופה, ונראה לענ"ד ליישב על דרך שכתב המרדכי פרק קמא דכתובות סימן קל"ב טעם למה מקדימין חופה לקדושין לומר מקדש עמו ישראל על ידי חופה וקדושין משום דזימנין מקדש בשעת ברכת נישואין ואז הכנסת חופה קודמת כי הכנסת חופה היא מה שמוסרה בשחרית לחתן קודם הברכה ע"כ, נמצא מה שהולכין בזמננו כל הקהל עם החתן או עם אביו ומיודעיו בשחרית לכסות ראש הכלה זהו הנקרא בזמננו הכנסת כלה לחופה כי חופה היא לשון יחוד כמו שנתבאר באבן העזר סימן ס"א עיין שם ומאז נתייחדה לו ואף על פי שכתב רש"י ללוותה מבית אביה דמשמע שהולכין אחריה אפשר שכן היה המנהג בזמננו כמו שנוהגין עדיין במקצת קהילות בארץ אשכנז שיש להן בית מיוחד לזה והשתא מדויק שפיר לשון רש"י שכתב "לבית" חופתה שמשמע שמלווין לבית וק"ל וכמו שכתוב במהרי"ל במנהג הלכות חתונה (אות א' וב') עי"ש. עכ"ל. ועי"ש בריש סימן שמ"ב דאיתא וז"ל וכיון שחלה עליו החופה ה"ל לדידה כרגל וכו', לפי מה שכתבתי לקמן בסימן שס"א ובאבן העזר סימן ס"ה והבאתי ראיה מלשון הגמרא (כתובות יז ע"א) והמרדכי (כתובות סי' קל"ב) ומשאר הפוסקים דמה שמכסין ראש הכלה בשחרית מקדשין חופה עיין שם נראה לי גם כן לסמוך אזה דאין יאיר חלילה אבלות לחתן או לכלה אחר שכיסו ראש הכלה דאין צריכים לפסוק שבעת ימי המשתה אלא קוברין המת מיד ונדחו שבעת ימי אבלות עד אחר שבעת ימי המשתה

הנה ידוע שיש צד באחרונים שכיסוי פני הכלה לפני החופה היא החופה עצמה, דע"י היא נחשב נשואה, ומקור הדברים הוא מהא דאיתא בתוס' במס' יומא יג ע"ב בתוה"ד וז"ל אבל בתולה משיצאה בהינומא הויא חופה שלה וכו'. עכ"ל.

לדוגמא, עיין בדרישה על אה"ע סימן ס"ה ס"ק א' דאיתא וז"ל ופרש"י (מגילה כט ע"א ד"ה להכנסת) להכנסת כלה ללוותה מבית אביה לבית חופתה ע"כ, מזה היה נ"ל הגון ללוות בזמננו הכלה כשמביאין אותה תחת החופה כמו שנוהגין לעשות לחתן ואדרבה היא עיקר דהא לא נזכר אלא הכנסת כלה שוב מצאתי במרדכי בפ"ק דכתובות סימן קל"ב שכתב טעם למה נוהגין לאקדמי חופה לקידושין שאומרים בברכת אירוסין מקדש עמו ישראל ע"י חופה וקידושין משום דזימנין מקדש בשעת ברכת נישואין (כמו שעושין בזמננו בארצות הללו) ואז הכנסת כלה קודמת לקידושין כי הכנסה היא שמסרה בשחרית לחתן קודם הברכה ע"כ (עיין מ"ש אמו"ו ז"ל בדרישה ב"ד סימן שס"א אות א', כתונת פסים) נמצא מה שהולכין בזמננו כל הקהל עם החתן או עם אביו בשחרית לכסות ראש הכלה היא הנקרא בזמננו הכנסת כלה לחופה ע"ד שכתב המרדכי שמשחרית מתחיל הכנסת כלה לחופה שע"י זה אנו מקדימין לומר חופה קודם לקידושין ואע"פ שכתב רש"י ללוותה מבית אביה דמשמע שהולכין אחריה אפשר שכן היה המנהג בזמננו כמו שנוהגין עדיין בקהילות בארץ אשכנז שיש להן בית מיוחד לזה שמביאין אותה שמה. עכ"ל. ועי"ש ביו"ד ריש סימן שס"א דאיתא וז"ל ולהכנסת כלה פרש"י שמלווין אותה מבית אביה לבית חופתה ולפי זה צריך עיון למנהג שלנו שהקהל עם הרב מלווין החתן מבית אביו לחופתו ולא הכלה ובאמת

להחופה דזהו ההינומא והמסירה לחתן, ואצלינו פשיטא דאינה כנשואה שהרי עדיין לא קידשה ואין נשואין קודם אירוסין, אלא דזהו התחלת הנשואין ונגמרו אחר הקדושין והברכות, וגם דיעות אלו אין כוונתם אלא שזהו התחלת וסדר הנשואין [נ"ל, וע' במרדכי שם ובחמ"ח סק"ט, ודו"ק].

עכ"ל. וצע"ע בכוונת הדברים.

הנה לפכ"ז עדיין לא מובן כל כך למה החתן מכסה פני הכלה דוקא לפני הקידושין, דאף אם זה מועיל לנישואין, אבל למה דוקא לעשות כן, הרי לכאורה הו"ל לכסות פניה מיד אחרי הקידושין. וצ"ע.

נוהגין להוציא הבתולות מבית אביהן לבית החתונה בשערה על כתיפה [רש"י], וההינומא היא הצעיף שעל ראשה משורבב על עיניה ופעמים שמגנממת בתוכו מתוך שאין עיניה מגולין ולכן נקרא הינומא על שם תנומה, וי"א דהחופה הוא מה שמוסרין אותה לחתן קודם הברכה [מרדכי ריש כתובות], ושני דיעות אלו אין כוונתם שמיד שמימין עליה ההינומא נחשבת כנשואה או מיד שמוסרין אותה להחתן, אלא הכוונה הוא כפי מנהגינו שמושיבין הכלה ומקלעין שערותיה ומזמרין לפניה בכלי זמר והחתן בא ומכסה פניה בסודר ומשם הולכין

שיביא אותה לתוך ביתו וייתחיד עמה ויפרישנה לו, ויחוד זה הוא נקרא כניסה לחופה, והוא הנקרא נשואין בכל מקום וכו', הג"ה וי"א דחופה אינה יחוד, אלא כל שהביאה החתן לביתו לשם נשואין, וי"א שהחופה היא שפורסין סודר על ראשם בשעת הברכה, וי"א דחופת בתולה משיצאה בהינומא ואלמנה משנתייחדו, עכ"ל, ועיי"ש בערוה"ש בסעיף י' דאיתא וז"ל עוד כתב ד"א דחופת בתולה משיצאה בהינומא ואלמנה משנתייחדו, וזה נמצא במשנה שבתולה יוצאה בהינומא וראשה פרוה [רפ"ב דכתובות] שהיו

ביסוי פני הכלה להראות על בחינת עולימתא שפירתא ולית לה עינין

הכלה עם ההינומא עושים אותה דוגמת מה שהוזכר בזה"ק בפרשת משפטים דף צ"ה "עולימתא שפירתא ולית לה עינין", דהרי הכלה היא "שפירתא", דכלה היא נאה וחסודה, ועל ידי ההינומא הוי כמו דלית לה עינין.

ועי' בספר דברי שלום אה"ע סימן נ"ה דאיתא וז"ל מה שמכסין את הכלה בצעיף כי הכלה רומזת לרחל עולימתא שפירתא דלית לה עינין. עכ"ל.

ראשה משורבב על עיניה כמו שעושין במקומין ופעמים שמגנממת בתוכו מתוך שאין עיניה מגולין ולכן נקרא הינומא על שם תנומה. עכ"ל. הנה מבואר בדברי רש"י דהדברים העיקריים שמתייחסים להו שהם מכוסים היינו העינים, דהרי הצעיף נקרא הינומא על שם התנומה מחמת כיסוי העינים.

הנה העירוני דלפ"ז נמצא דעל ידי שמכסים

עי' במשנה בריש פ"ב דמסכת כתובות דאיתא האשה שנתארמלה או שנתגרשה היא אומרת בתולה נשאתי והוא אומר לא כי אלא אלמנה נשאתיך אם יש עדים שיצאת בהינומא וראשה פרוה כתובתה מאתים, ועיי"ש בגמ' בדף יז ע"ב דאיתא מאי הינומא סורחב בר פפא משמיה דזעירי אמר תנורא דאסא רבי יוחנן אמר קריתא דמנמנה בה כלתא, ופרש"י וז"ל קריתא צעיף על

בענין כיסוי שיש בו כסף או זהב

גדיל מותר לכלה. כדי שלא לנוולה, בית יוסף, ועיין בבית יוסף שמסתפק לדעת הרמב"ם אם היה עיקרה של גדיל וקבועים בה משבצות של כסף וזהב אי שרי, והט"ז ס"ק ו' כתב שאין משגיחין בזה האידנא ונראה קצת לומר שלא אסור בגמרא אלא אם נעשית ההינומא תחלה לשם הכלה יעו"ש, והמשבצות זהב שם כתב דבאליה רבה כתב סומכין על הפוסקים דעיקר של גדיל שרי אף שיש בו כסף וזהב, וכתב ולפי זה העושין הינומא מיוחדת לכלה קרוין כסף וזהב אף שיכרוך הכסף על משי יש לאסור וצריך עיון, ודוקא כשכולה ישר ונראה משי אז שרי ע"כ, והביא דבריו משנה ברורה אות ח"י. עכ"ל.

ועיין בשולחן שלמה על או"ח סימן תק"ס דאיתא וז"ל גזרו על עטרות כלה א"ה של כסף אבל של גדיל מותר וא"ה מצופה קצת בכסף או זהב או שטוה בה קצת חוטי כסף וזהב יש לאסור וא"כ יזהרו מאד מאד בהינומא שלא יהא בה שום רושם של כסף וזהב ופשיטא אם עשאו לצורך הינומא. עכ"ל.

ובאמת שאין משגיחין בזה האידנא ונראה קצת לומר שלא אסור בגמ' אלא אם נעשית ההינומא תחלה לשם הכלה דהא קרו לה חופת חתנים וכן מציינו דרבינא אשכח למור בר רב אשי דקא גדיל כלילא לברתיה משא"כ במנהגינו שלוקחין מכלי קודש בבה"כ ומכסים בו הכלה דלא נעשה מתחלה לשם הכלה ע"כ לא גזרו בזה וא"ל היאך מותר להשתמש בכלי קודש בזה י"ל דג"ז מצוה גדולה דהיינו הכנסת כלה שנחשב בדברים שאין להם שיעור ואין כאן תשמישי הדיוטות וצ"ע בזה. עכ"ל. ועיי"ש במ"ב בס"ק י"ח דאיתא וז"ל אבל של גדיל מותר לכלה כדי שלא לנוולה, ועיין בב"י דמסתפק לדעת הרמב"ם אם היה עיקרה של גדיל וקבועים משבצות של כסף וזהב אם שרי, וכהיום אין משגיחין בזה העולם ומקילין בזה וכתב הא"ר דסומכין על דעת הרמב"ם דסובר דעיקרו של גדיל שרי אף שיש בו כסף וזהב, והעושין הינומא מיוחדת לכלה קרוין של כסף וזהב אף שיכרוך הכסף על משי יש לאסור וצ"ע [פמ"ג]. עכ"ל. ועיי"ש בכף החיים ס"ק ל"ז דאיתא וז"ל אבל של

עיין בשו"ע או"ח סימן תק"ס סעיף ד' דאיתא וז"ל וכן גזרו על עטרות חתנים, שלא להניח כלל, ושלא יניח החתן בראשו שום כליל, שנאמר הסר המצנפת והרם העטרה (יחזקאל כ"א:ל"א) וכן גזרו על עטרות הכלה, אם היא של כסף, אבל של גדיל מותר לכלה, ודוקא לחתן וכלה, אבל בשאר כל אנשים ונשים לא גזרו. עכ"ל. ועיי"ש בט"ז בס"ק ו' דאיתא וז"ל אבל של גדיל מותר לכלה, הב"י כתב אבל בנוסח שלנו ברמב"ם כתוב אם היה שם כסף משמע לפי נוסחא זו אף ע"פ שעיקרה של גדיל אם קבועים בה משבצות כסף או זהב אסור לפ"ז נראה דמה שמכסין הכלה בהינומא של משי יש שם חוטי כסף או זהב יש איסור לכסות הכלה בזה ותו דאיתא בסוף סוטה תנא אף על חופת חתנים גזרו מאי חופת חתנים זהורית המוזהבת פירש"י טלית צבועה שני ובו קבועין חוטי זהב עד שמעמידין אותה כמין כיפה ע"כ, והיינו ממש הך הינומא שעל ראש הכלה כמין כיפה והמותר תלוי אחוריה ולפ"ז יש לזהר שלא לכסות בהינומא שיש בה חוטי זהב או כסף

האם מכסים פני הכלה לפני החופה בזיווג שני שלה

כל הנ"ל אפשר שבזיווג ראשון שלה יקפידו שהחתן יכסה, וגם בזיווג שני שלה יכסו פניה אבל א"צ להקפיד שהחתן יכסה. וצע"ע בכ"ז.

והנה לפי חלק מהטעמים הנ"ל יש להקפיד לכאורה שהחתן יכסה פני הכלה, ולחלק מהטעמים לא בעינן דוקא שהחתן יכסה פני הכלה. וע"פ

הנה ראינו הרבה טעמים לכיסוי פני הכלה לפני החופה, ונפק"מ בין הטעמים שונים יכולה להיות אם לכסות פני הכלה לפני החופה בזיווג שני שלה.

לפי הרמב"ם נוסח ברכת אירוסין קשה בתרתי

נישואין, ומש"כ הר"מ לישא אשה ולא אמר לקדש אשה וכן מש"כ יקנה אותה תחלה ואח"כ תהי' לו לאשה נראה בפשיטות בכוונתו כמוש"כ שעיקר המצוה היא מה שע"י הקידושין והקנין היא אשתו והמצוה היא שתהי' אשתו ע"י קנין קידושין ולא כקודם מ"ת שהיתה אשתו שלא ע"י קנין כ"א ביחוד בעלמא וכ"כ בפ"ג ה"ט מצוה שיקדש האדם "את אשתו" ולישא אשה פירושו שתהי' אשתו ע"י קידושין ולא ענין נישואין וכמו מש"כ שם קודם מ"ת ה' אדם פוגע אשה בשוק אם רצה הוא והיא לישא אותה מכניסה לביתו ובעלה בינו לבין עצמו ותהיה לו לאשה כיון שנתנה תורה נצטוו ישראל שאם ירצה האיש לישא אשה יקנה אותה תחלה בפני עדים ואחר כך תהיה לו לאשה שנאמר כי יקח איש אשה ובא אליה, וליקוחין אלו מצות עשה של תורה הם וכו'. עכ"ל. הרי לכאורה מבואר ברמב"ם דמצות קידושין היא באמת מצוה בפני עצמה. וא"כ לית להרמב"ם התירושים של הראשונים שם להסביר למה לא תיקנו ברכה רגילה על הקידושין.

נמצא דקשה על הרמב"ם בתרתי, למה קבעו נוסח הברכה שקבעו ולמה לא קבעו נוסח ברכה רגיל. אולם עיין בכס"מ שם בהלכה ב' דאיתא וז"ל כתב הר"א בנו של רבינו שהקשו לו על מה שכתב רבינו מצות עשה של תורה לקדש את האשה ממ"ש בפרק אלו מגלחין (מ"ק דף יח ע"ב) לא מיבעיא קאמר לא מיבעיא לארס דלא עביד מצוה שאסור אלא אפילו לישא דקא עביד מצוה נמי אסור ותיירץ שבמנין המצות בתחלת ההלכה אמר שהמצוה לישא אשה בכתובה וקידושין ולא אמר לקדש אשה וזה שאמר וליקוחין אלו מצות עשה לפי שהיא תחלת מצות הנישואין אבל אירוסין בלא נישואין ודאי לא השלים המצוה עדיין. עכ"ל. ולכאורה מבואר דלא כמו שדייקנו מלשון הרמב"ם דמצות קידושין היא מצוה בפני עצמה, וא"כ אפשר דהרמב"ם יסבור בכל הנ"ל ככל הראשונים. אבל לכאורה קשה לומר כן בדעת הרמב"ם, דהרי כתב להדיא "וליקוחין אלו מצות עשה של תורה הם". וא"ת א"כ קשה מש"כ הרמב"ם בריש ההלכות דהמצוה היא "לישא אשה בכתובה וקידושין". וי"ל דלכאורה לא קשה כלל, דאין כוונת הרמב"ם שהמצוה היא לעשות נישואין על ידי קידושין, אלא הכוונה היא שהמצוה היא שתהי' לו לאשה על ידי קידושין, ודלא כקודם מ"ת שהיא היתה לו לאשה בלי קידושין. ושור' דברי הקונטרס הביאורים בקידושין סימן ב', וז"ל כתב הרמב"ם בריש ה' אישות וכו' וליקוחין אלו מ"ע של תורה הם, ורבינו אברהם בן הר"מ וכו' וכן מבואר בלשון המאירי כאן כר"א בן הר"מ וכו', ואשר מבואר דמפרש בדעת הר"מ דיקנה אותה תחלה ר"ל קנין קידושין ואח"כ תהי' לו לאשה דר"ל בנישואין, האומנם מלשון הר"מ בתחלת ההלכה אינו נראה כלל שהמצוה היא נישואין ע"י קידושין כ"א שהקידושין עצמן הן המצוה, גם יעוין בספ"ב שמנה הר"מ עשר שמות ובהן קידושין ולפי' רבנו אברהם הו"ל למנות גם שם

עיין במסכת כתובות דף ז ע"ב דאיתא תניא וכו' מברכין ברכת חתנים בבית חתנים וברכת אירוסין בבית האירוסין ברכת האירוסין מאי מברך רבין בר רב אדא ורבה בר רב אדא תרוייהו משמיה דרב יהודה אמרי בא"י אמ"ה אשר קדשנו במצותיו וצונו על העריות ואסר לנו את הארוסות והתיר לנו את הנשואות על ידי חופה וקדושין רב אחא בריה דרבא מסיים בה משמיה דרב יהודה בא"י מקדש ישראל על ידי חופה וקדושין.

הנה כל המפרשים כולם תמחו על האי נוסח דהברכת אירוסין, דלמה מזיכרים "עריות" ו"איסור ארוסות" ו"היתר נשואות", הרי איסור עריות והיתר נשואות אינן שייכות למצות קידושין כלל, ואיסור ארוסות ג"כ בעצם אינו שייך להמעשה קידושין, דאף דהאשה נעשה "ארוסה" על ידי המעשה קידושין אבל זהו דין אחר שארוסה אסורה ומה זה שייך להמעשה קידושין.

הנה הראשונים בכתובות ביארו דאין ברכת אירוסין ברכות המצוות גרידא, ועפ"ז ביארו נוסח הברכה. והנה עיין ברמב"ם בפ"ג מהל' אישות הכ"ג דאיתא וז"ל כל המקדש אשה בין על ידי עצמו בין על ידי שליח צריך לברך קודם הקידושין הוא או שלוחו ואחר כך מקדש בדרך שמברכין קודם כל המצות ואם קידש ולא בירך לא יברך אחר הקידושין שזו ברכה לבטלה מה שנעשה כבר נעשה. עכ"ל. ומפשטות לשון הרמב"ם מאד משמע דברכת האירוסין היא ברכת המצוות גרידא, וא"כ אליבי' נוסח הברכה בודאי צ"ב. ויש להוסיף, דהנה מלבד הקושי בנוסח הברכה גם קשה למה לא תיקנו נוסח אחר לגמרי, דהו"ל לתקן אקב"ו על הקידושין או אקב"ו לקדש את האשה. והראשונים תירצו האי קושיא ע"פ הבנתם דאין קידושין מצוה לעצמה, דישי ראשונים שכתבו דקידושין הוא רק ההתחלה וחופה ונישואין הוא הגמור, וכיון דאינו עושה הגמור עכשו, אין לברך עכשו (לדוגמא, עיי"ש ברמב"ן דאיתא וז"ל שהחופה והקידושין אינן נעשין בבית אחת וחצי המצוה נעשית בקידושין הוצרך לברך עליהם מקדש ישראל, שכל המצות מברך עליהם עובר לעשייתן ואילו היתה החופה נעשית עכשיו היו מברכין אשר קדשנו במצותיו וצונו על הקידושין והחופה כמו שמברכין על השחיטה, ועכשיו לא היו יכולים לברך אשר קדשנו על הקידושין ועל החופה שהרי אין החופה נעשית עכשיו ולא היו יכולים לומר אשר קדשנו על הקידושין שלא מצינו שיברך אדם על מצוה שאין עשייה זו גמיר מלאכתה, עכ"ל.) ויש ראשונים שכתבו דקידושין אינו חלק מהחיוב כלל דפרו ורבו הוא החיוב (לדוגמא, עיי"ש ברא"ש דאיתא וז"ל יש מקשין על נוסח ברכה זו למה אין מברכין אשר קדשנו במצותיו וצונו לקדש את האשה וכו' ונ"ל כי ברכה זו אינה ברכה לעשיית המצוה כי פריה ורביה היינו קיום המצוה ואם לקח פלגש וקיים פריה ורביה

ביאור בנוסח הברכה אליבא דהרמב"ם

לכך רק במצות קידושין יש כהאי סוג ברכה ולא בשאר מצוות.
הנה לפ"ז גם יש לסביר למה הוזכר "ואסר לנו את הארוסות", דזהו דין מדיני האישות, דכמו דצריך להיות אישות על ידי קידושין גם צריך (מדברנו) להיות אישות על ידי חופה כדי להתיר ביאה.
וצע"ע בכ"ז.

על קידושין גרידא, דקידושין אינו עצם הדבר, הדבר הוא שתהי' לו לאשה על ידי קידושין, וא"כ מברכים על האישות, דבזה קדשנו, דלא קדשנו בנתינת חפצא חדשה כתפילין אלא קדשנו דאישות שלנו היא יותר בקדושה מהאישות שהיה קודם מ"ת. (נמצא דמאותו טעם שרק לגבי מצות קידושין הרמב"ם ביאר מה היה קודם מ"ת ומה איכא אחרי מ"ת, ולא ביאר כן לגבי שאר מצוות,

הנה אפשר שיש ליישב שיטת הרמב"ם, דהנה מבואר בדבריו הנ"ל דמצות קידושין היא שבמקום שתהי' לו לאשה בלי קידושין כמו קודם מ"ת, שתהי' לו לאשה על ידי קידושין. וא"כ מצות קידושין אינה כשאר מצוות, דאין המצוה "חפצא חדשה" שנתחדש במתן תורה כלולב וסוכה ותפילין, אלא המצוה היא לעשות מה שעשו קודם מ"ת באופן אחר. וי"ל דלכך לא מברכים

ביאורו של מרן הגרי"ז בהנ"ל

השליח וי"א דאחר מברך, עכ"ל, ועיין בב"ש ס"ק א' דאיתא בשם תוס' וז"ל ע"י שליח דכתיב ויברכו את רבקה ואליעזר ה' שליח, עכ"ל, ועי"ש בביאור הגר"א דאיתא וז"ל בין כו' עתוס' שם ד"ה נאמר כו', הוא או השליח רצה לומר במקדש עצמו יברך בעצמו ועל ידי שליח יברך השליח כ"ה ברמב"ם וטור וכמ"ש בבית הארוסין וכן פ' דויברכו את רבקה, וי"א כו' וכמ"ש ויברכו את רבקה. עכ"ל. ועי"ש בשו"ע בסעיף ד' דאיתא וז"ל ברכת ארוסין צריכים עשרה לכתחלה, עכ"ל, ועי"ש בביאור הגר"א דאיתא וז"ל ברכת כולי דהא ילפינן מבועז וכן מרבקה הכל ברכת אירוסין וערא"ש. עכ"ל. הרי דילפינן הרבה דיני ברכת אירוסין מרבקה ואינו רק אסמכתא בעלמא. ומבואר מכל זה דברכו ברכת אירוסין קודם מ"ת, ואין כל החפצא דברכת אירוסין רק לאחר מתן תורה.
(אולם עי"ש בהמשך התוס' דאיתא וז"ל ונראה דאסמכתא בעלמא היא דעשרה לא מישתמע מהתם ולא איירי פשיטה דקרא בברכת אירוסין. עכ"ל.)

וי"ל דהגר"ז אצל בדעת הרמב"ם (שהרמב"ם כתב בריש הל' אישות החילוקים בין קודם מ"ת לאחר מ"ת), והרמב"ם סובר דלא ילפינן מרבקה, דהנה מבואר בדברי תוס' והגר"א הנ"ל דאם "ויברכו את רבקה" היינו ברכת אירוסין אז ילפינן שני דינים, חדא, דאחר מברך ברכת אירוסין ולא המקדש, ושנית, דברכת אירוסין צריך עשרה. ויש להעיר דהרמב"ם אינו סובר הני שני דינים. דהנה ראינו המבואר ברמב"ם בהל' אישות לגבי ברכת אירוסין וז"ל כל המקדש אשה בין על ידי עצמו בין על ידי שליח צריך לברך קודם הקידושין הוא או שלוחו ואחר כך מקדש כדרך שמברכין קודם כל המצות, עכ"ל, הרי מבואר דהמקדש מברך ולא אחר. ולגבי "עשרה" הרמב"ם רק הזכיר עשרה לגבי ברכת חתנים ולא לגבי ברכת אירוסין. (ועיין בערוך השולחן אה"ע סימן ל"ד ס"י דאיתא וז"ל ומהרמב"ם משמע דא"צ עשרה כלל. עכ"ל. ועיין בספר אורחות חיים הלכות קידושין אות כ"א דאיתא וז"ל כתב רב אחא ז"ל שאין מברכין ברכה זו אלא בעשרה והרמב"ם ז"ל כתב שאין לברכה זו צריכין עשרה וכן נמי פסק הרמב"ם בשם ה' שמואל הנגיד ז"ל. עכ"ל.) וא"כ י"ל דהרמב"ם סובר דלא ילפינן מרבקה כלל, ושפיר י"ל ככל דברי הגרי"ז אליבא דהרמב"ם.

כן קודם מתן תורה דעוד לא היה אישות דישראל כלל הרי ממילא ל"ש עריות דאישות דרק נאסר באישות דישראל וממילא יעקב נשא ב' אחיות דאישות דבן נח קודם מתן תורה מעיקרא ל"ש עריות דאישות ומשום הכי הותר בב' אחיות וכמוש"כ כי גם ישראל באישות בן נח ליכא איסור שתי אחיות, ולפי"ז תי' הגרי"ז קוש' הרא"ש פ"ק דכתובות אות י"ב דבברכת האירוסין מברכין אקב"ו על העריות ואסר לנו את הארוסות והקשה הרא"ש תרתי חדא הרי אין מברכין על לאו והיכן מצונו ברכה על מה שאסר לנו הקב"ה והלא אין מברכין שאסר לנו אבמה"ח והתיר לנו את השחוט ועוד הקשה מה שייך איסור עריות בברכת אירוסין ומה ענין להזכיר עריות לכאן ועי"ש ות' הגרי"ז קוש' השניה של הרא"ש מאי שיאטי' עריות לאירוסין דאדרבה עריות תלוי באירוסין דכל איסור עריות דאישות הוא נובע מדין אישות של ישראל דבאישות בן נח אין איסור עריות דאישות והוא מופקע בעצם החפצא של אישות ישראל דאשוויי עריות דאישות ואשר ע"כ כללינן עריות גבי ברכת אירוסין אשר לפי"ז גם מיושבת ק' הראשונה דהרא"ש דמשום הכי מברכין אשר אסר לנו את העריות דבכל התורה כולה לא מזכירין האיסור משום דהאיסור לא שיאטי' להמצוה כלל ואבר מן החי היה אסור אפילו בלא מצות שחיטה וע"כ לא מזכירין שאסר לנו אבמה"ח משא"כ באירוסין דבלא מצות אירוסין לא היה איסורא דעריות דאישות כלל ומצות אירוסין הוא דשווייה האיסור עריות דאישות ועל כן שפיר מזכירין בברכת אירוסין האיסור עריות. עכ"ת.

הנה אפשר שיש להעיר על דרכו של הגרי"ז מהא דאיתא בתוס' בכתובות שם וז"ל (אמר רב נחמן אמר לי הונא בר נתן תנא מניין לברכת חתנים בעשרה שנאמר ויקח עשרה אנשים מזקני העיר ויאמר שבו פה ורבי אבהו אמר מהכא במקלות ברכו אלהים ה' ממקור ישראל) ובמסכת כלה דמייתי קרא דויברכו את רבקה איכא למימר דהתם ברכת אירוסין והכא ברכת נישואין. עכ"ל. הרי מבואר בתוס' דאצל רבקה ברכו ברכת אירוסין. ועי"ש בהמשך דברי התוס' דאיתא וז"ל ויש ללמוד משם שיש לברך ברכת אירוסין לאשה המתקדשת על ידי שליח שהרי אליעזר שליח היה. עכ"ל. ועיין בשו"ע אה"ע סי' ל"ד ס"א דאיתא וז"ל כל המקדש אשה בין ע"י עצמו בין ע"י שליח מברך הוא או

עיין בספר אמרי חן בפרשת לך לך שהביא שמרן הגרי"ז ז"ל הסביר נוסח הברכה באופ"א וז"ל הרמב"ם ב' תולדות הקשה מכיון דכל האבות קיימו כל התורה כולה עד שלא ניתנה וכן ביעקב אבינו ע"ה דרשו חז"ל ששמר את השבת וקבע תחומין ואם כן איך נשא שתי אחיות יעו"ש, (ועי' בנפח"ח שער א' פכ"א דתי' מכיון שהיה קודם מתן תורה הרי לא היו מצווים ועושים כך מן הדין רק עשו המצוות להוסיף שלמות לתיקון עולמות העליונים והרחיקו מעבירות משום הפגמים והחורבן שיגרמו ומשום הכי יעקב אבינו ע"ה השיג שהתיקון שישא ב' אחיות ויעמיד י"ב שבטים הוא הרבה יותר גדול וחשוב מהפגם לישא ב' אחיות וכל זה רק קודם מתן תורה אבל אחרי מתן תורה התיקון הוא רק על ידי קיומם בפרטיהם ודקדוקיהם וזמנם עי"ש, ות' הגרי"ז עפ"י ד הרמב"ם ב' ביבמות צ"ח א' דהקשה היאך יעקב נשא ב' אחיות הרי בן נח אסור בעריות ות' הרמב"ם דבן נח רק אסור בעריות דבעצם קורבה וכגון אמו ובתו ואחותו וכדומה משא"כ עריות דאישות כגון אשת אחיו או כלתו או שתי אחיות מותר בהן דבעריות קיחה כתיב בהו היינו דוקא אישות דישראל וקיחה דאישות דישראל לית להו לב"נ יעו"ש, אבל עדיין יקשה קוש' הרמב"ם ב' תולדות היאך נשא יעקב ב' אחיות הרי קיים כה"ת כולה עד שלא ניתנה ות' הגרי"ז עפ"י משא"כ הרמב"ם ריש הל' אישות וז"ל קודם מתן תורה היה אדם פוגע אשה בשוק אם רצה הוא והיא לישא אותה מכניסה לתוך ביתו ובוועלה בינו לבין עצמו ותהיה לו לאשה כיון שנתנה תורה נצטוו ישראל שאם ירצה האיש לישא אשה יקחנה אותה תחילה בפני עדים ואחר כך תהיה לו לאשה שנאמר כי יקח איש אשה ובא עליה ע"כ ומבואר בהרמב"ם דקודם מתן תורה לא משכחת לה אישות דישראל כלל וגם האבות הקדושים לא היה להם קידושין וישראל ואפילו לו יצויר שנתנו כסף או שטר לקידושין גם כן לא חלה בהם קידושין ישראל אלא רק אישות דב"נ לחודא על ידי שמכניסה לביתו ובוועלה אשר לפי"ז תי' הגרי"ז היאך יעקב נשא ב' אחיות דמכיון שכתב הרמב"ם דעריות דאישות הוא רק באישות דישראל והרי קודם מתן תורה לא משכחת לה אישות דישראל כלל אם כן לא משכחת לה עריות דאישות ואין ההיכר תמצא והחפצא שבו יחול האיסור עריות דאישות ואם

עמק הפרשה

הרה"ג ר' ראובן מלך שווארץ שליט"א

ג' פעמים "כי יקח איש אשה"

עיין בפרשת כי תצא דכתיב ג' פעמים "כי יקח איש אשה". ויש לומר דמרומו היטב בזה השלשה טעמים שהוזכרו בגמ' בריש מס' כתובות להא דבתולה נישאת ליום מיוחדת (דהיינו ליום רביעי) דהיינו "טענת בתולים" (כדאיתא במשנה בדף ב ע"א) "שקדו" (כדאיתא בברייטא בדף ג ע"ב) ו"ברכה" (כדאיתא שם בדף ה ע"א).

דמעיכרא כתיב "כי יקח איש אשה ובא אליה ושנאה, ושם לה עלילת דברים והוצא עליה שם רע ואמר את האשה הזאת לקחתי ואקרב אליה ולא מצאתי לה בתולים", ופשוט דהיינו כנגד הטעם דטענת בתולים.

ואח"כ כתיב "כי יקח איש אשה ובעלה והיה אם לא תמצא חן בעיניו כי מצא בה ערות דבר וכתב לה ספר כריתת ונתן בידה ושלחה מביתו", וי"ל דהיינו כנגד טעמא דברכה, דדוקא בזה הוזכר "ובעלה" בלי טענת בתולים, וי"ל שהביאה רק הוזכר להדגיש שיש איזה ביאה מיוחדת אחרי הקיחה, והיינו כהטעמא דברכה דעיקרו משום הביאה אחרי הקיחה, ואינו טעם בהקיחה עצמה.

ואח"כ כתיב "כי יקח איש אשה חדשה לא יצא בצבא ולא יעבר עליו לכל דבר נקי יהיה לביתו שנה אחת ושמח את אשתו אשר לקח", ופשוט דהיינו כנגד הטעם דשקדו, דשקדו הוא כדי שיהא שמחה המקיים הנשואין.

דעת תורה

מן ראש הישיבה הגאון רבי דוד פיינשטיין שליט"א

כי יהיה לאיש בן סורר ומורה וגו' ורגמוהו כל אנשי עירו באבנים ומת [כ"א, י"ח-כ"א]

עיין בתרגום יונתן בן עוזיאל כאן - 'ויהי אין דחיל, ומקבל עלוי אולפנא, ובען לקיימותיה, מקיימותיה. ואין תאיב ומרד, יאטלוניה כל אנשי קרתיה באבניא וימות', ע"כ.

והנה מבואר בדברי התרגום יונתן אלו חידוש גדול, דאם שב הבן סורר ומורה בתשובה, תשובתו מועלת לו, ואין ממיתין אותו.

והך מילתא טעמא בעי, דהא בשאר מחוייבי מיתות בית דין פשיטא דאין תשובתם מועלת לפוטרו מחיוב המיתה המוטל עליהם, וכמפורש כן בברייטא במכות דף י"ג ע"ב, דחייבי מיתות בית דין אינן בכלל מלקות ארבעים, לפי שאם עשו תשובה אין בית דין של מטה מוחלין להן (ועיין ברמב"ם פ"ד מעבודה זרה ה"ו, ובהשגת הראב"ד שם, ובמש"כ אאמ"ר הגאון זצ"ל בשעורי מסכת סנהדרין דף ק"ב ע"א בביאור שיטת הרמב"ם בזה), ואם כן מאי שנא בן סורר ומורה דתשובתו מועלת לפוטרו ממיתה.

אכן עיין בחידושי רבנו חיים הלוי פ"ו מגירושין ה"ט (ד"ה ולפ"ז) שביאר הסלקא דעתך דהגמ' בסנהדרין דף ס"ח ע"ב דכיון דבן סורר ומורה אינו נהרג על חטאו, אלא דהורגין אותו על שם סופו, הרי הוא נהרג גם כשהוא קטן, דרצה לומר, דכיון דעל שם סופו הוא נהרג, הוי זה דינא בעלמא שצריך להורג, ולא חיובא שמתחייב הוא במיתה, ע"ש.

והמבואר מדברי הגר"ח אלו, דהא ד'על שם סופו נהרג' אינו רק טעם בעלמא לחיוב מיתתו של הבן סורר ומורה, אלא דזהו גדר דין מיתתו, שהורגין אותו כדי שימות זכאי ולא ימות חייב, ועל כן לאו חיובא הוא שמתחייב מיתה, אלא רק דינא בעלמא הוא שצריך להורג.

ואשר לפי זה יש לומר, דאף על גב דבשאר חייבי מיתות בית דין בודאי לא מהניא תשובתם לפוטרו מדין חיוב המיתה המוטל עליהם, מכל מקום גבי בן סורר ומורה, דליכא עליה חיוב מיתה, אלא רק דינא בעלמא הוא שצריך להורגו על שם סופו, כדי שימות זכאי ולא ימות חייב, שפיר מהניא תשובתו שלא יהרגוהו, שהרי מכיון שעשה תשובה שוב אינו עומד למות חייב, וליתא להטעם דימות זכאי ואל ימות חייב.

ועל כל פנים יש לומר, דכיון דיסוד דין המיתה של הבן סורר ומורה הוא משום 'סופו', וכדתנן ד'על שם סופו נהרג', הרי כל שבטל ה'סופו', וכגון שעשה תשובה, דשוב אין סופו ליהרג, בטל ממילא כל עיקר דין מיתתו, ולא דמי לשאר מחוייבי מיתות בית דין דחיוב מיתתם הוא על עצם העבירה שעשו, ועל כן אין תשובתם מועלת לפוטרו מחיוב המיתה המוטל עליהם.

עוד יתכן לומר בזה באופן אחר, דדין המיתה ד'בן סורר' אינו תלוי רק במעשה העבירה שעשה, כמו בשאר מחוייבי מיתות בית דין, אלא בעינן לזה שיהא לו שם 'בן סורר', ועל כן כל שעשה תשובה, דבטל ממנו שם 'בן סורר', שוב לא שייך לקיים בו דין המיתה ד'בן סורר', שהרי בשעת קיום דין המיתה לאו 'בן סורר' הוא.

אות לחופות
עימוד שהופך טקסט ליצירה
otf74041@gmail.com | 05276-74041

הפצה פרסום ושיווק ספרים
י. בלוי
עד הבית

לרכישה מוזלת של ספרי המחבר

במקד ההזמנות של י. בלוי
bloy.co.il • 054-856-40-33
bloyseforim@gmail.com

כמו"כ ניתנת האפשרות לקבל את הספרים בחינם לכתובים, ישיבות ולבתי כנסיות ומדרשות

לפניות, הארות, ולהרשמה לקבלת הגיליון מידי שבוע במייל

ניתן לפנות בכתובת: emekhashavua@gmail.com
או להשאיר הודעה במספר: 516-581-3597 (001)
או בפקס: 1532-5326259
לתרומות והנצחות אפשר לפנות להנ"ל